

Globalisering vs Rutte III: 2-1

Steven Brakman, Harry Garretsen en Tristan Kohl

De aantrekkende wereldeconomie is gunstig voor Nederland als handelsland, maar de middenklasse is kwetsbaar voor de gevolgen van globalisering en robotisering. Het kabinet Rutte III zet een stap in de goede richting door het besteedbaar inkomen van deze groep op korte termijn te verhogen. Het nieuwe regeerakkoord geeft echter geen concreet antwoord op de fundamentele vraag hoe de Nederlandse economische structuur op lange termijn te versterken in een wereldeconomie die in rap tempo verandert.

1 Toekomst voor de middenklasse?

Na 209 dagen formeren ligt het regeerakkoord van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie op tafel. Met het thema “Vertrouwen in de toekomst” wil het kabinet Rutte-III de aantrekkende economie gebruiken om de middenklasse – die de gevolgen van de financiële crisis en de daaropvolgende bezuinigingen opving – te ontzien. Deze middenklasse wordt vooral geholpen door belastingmaatregelen die ervoor zorgen dat het besteedbaar inkomen omhoog gaat. Ook bedrijven zien per saldo de lasten dalen. Voorts gaan de uitgaven op een aantal beleidsterreinen (zorg, onderwijs, milieu en defensie) fors omhoog. Opvallend is dat – in een regering met de VVD – aan de langetermijnconsequenties van al deze maatregelen op de overheidsfinanciën weinig aandacht wordt besteed.

Het omvangrijke regeerakkoord moet de leidraad zijn voor hoe de nieuwe regering Nederland zal sturen in internationaal roerige tijden. Het akkoord van de vier onderling sterk verschillende regeringspartijen is tot op het geringste detail uitgewerkt. Opmerkelijk genoeg krijgt – voor een open economie als de onze – de internationale economische dimensie betrekkelijk weinig aandacht. De vraag komt dan op of Nederland met dit regeerakkoord voldoende rekening houdt met de grote veranderingen die op ons af komen.

2 Winnaars en verliezers van globalisering

Globalisering en vrijhandel worden gekenmerkt door winnaars en verliezers. De winnaars zijn de sectoren, bedrijven en personen die zich specialiseren in producten, processen en taken die internationaal concurrerend zijn. Decennialang is de rol van de verliezers onderbelicht gebleven omdat zij, zo werd verondersteld, makkelijk elders een baan

kunnen vinden; de krimpende importsectoren worden gecompenseerd door de groeiende exportsectoren. Dat het tijd kost een andere baan te vinden werd afgedaan als slechts een 'transitieprobleem'. Mocht dat onverhoopt niet lukken, dan stond (in veel Westerse landen) een aanzienlijk sociaal vangnet klaar (zie Brakman en Van Witteloostuijn 2017). Lange tijd werkte dit redelijk goed.

Sinds pakweg het midden van de jaren 90 van de vorige eeuw is dit rooskleurige beeld echter veranderd. Volgens Autor et al. (2016a) doet zich een opvallend fenomeen voor op de arbeidsmarkt. Vooral hoog- en laagopgeleiden zien hun relatieve aandeel in de totale beroepsbevolking toenemen, terwijl de middengroepen het nakijken hebben. Niet alleen het aandeel in de totale werkgelegenheid daalt maar ook de inkomensontwikkeling blijft relatief achter. Verklaringen wijzen op twee grote ontwikkelingen: globalisering en automatisering. Globalisering is altijd gepaard gegaan met winnaars en verliezers, maar door structurele veranderingen in het arbeidsproces komen de scherpe kanten van deze ontwikkeling veel scherper naar voren dan vroeger. Was het vroeger zo dat een gehele sector werd weggeconcentreerd – denk aan de textielindustrie in Twente in de jaren 70 – tegenwoordig is het veel meer een beroepsgroep die in elke sector verdwijnt. De bedrijfsleider in de textielsector kon vroeger altijd nog bedrijfsleider in de metaalsector worden, maar tegenwoordig is binnen elke sector een bepaald specialisme verdwenen; vluchten naar een andere sector kan niet meer. Dit is niet ongemerkt aan de middenklasse voorbijgegaan en lijkt het stemgedrag beïnvloed te hebben; Autor et al. (2016b) laten zien dat het politieke landschap verder polariseert en dan met name in gebieden waar de invoerconcurrentie en robotisering zich sterk laten voelen (zie ook Laméris et al. 2017). Het is dus verleidelijk een verband te zien met de nationalistische bewegingen die overal zichtbaar zijn. Deze langetermijntrends zijn – met de nodige verschillen – in veel landen zichtbaar en ook in Nederland (zie Van den Berg en Ter Weel 2015).

Regeren is vooruitzien en het regeerakkoord kan worden bestudeerd in het licht van deze belangrijke trends. Het antwoord van het nieuwe kabinet lijkt voornamelijk te bestaan uit een breed pakket van lastenverlagende maatregelen. Deze zijn vooral gunstig voor de koopkracht van de *werkende* middenklasse. Dit is op zich een goed begin; aandacht voor de middenklasse. Echter, deze aanpak geeft geen antwoord op de grote trends die zich op de arbeidsmarkt voordoen. De versoepeling van het ontslagrecht en het inkorten van ontslagvergoeding zijn voor deze kwetsbare groep – mochten ze toch aan een baan komen – een verdere stap in de verkeerde richting. Ook gaat het niet zozeer om flexwerkers beter te belonen, zoals nu wordt voorgesteld, maar zou het veel meer om het aanpakken van flexwerk als zodanig moeten gaan. Veel beter is de beslissing om meer te investeren in de kenniseconomie in de vorm van innovatie en onderwijs. Nog steeds blijven wij achter bij vergelijkbare landen, maar iets is beter dan niets. Verder hoopt men – zonder concrete maatregelen voor te stellen – dat iedereen 'een leven lang blijft leren.' Het idee is goed, maar de uitwerking ontbreekt helaas nog grotendeels.

3 Brexit en de EU

Globalisering laat zich via de arbeidsmarkt goed voelen en de populariteit van internationale samenwerking staat politiek onder druk. De regeringspartijen distantiëren zich gelukkig van deze opvattingen. Ten aanzien van Brexit stellen de regeringspartijen dat het kabinet zich sterk zal maken voor een gezamenlijk optreden van de EU27, voor de belangen van Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk, en voor de Nederlandse visserijbelangen. De partijen hebben ongetwijfeld ook de hoop om bedrijven in het Verenigd Koninkrijk over te halen zich in Nederland te vestigen met de aangekondigde verlaging van de vennootschapsbelasting en de afschaffing van de dividendbelasting.

Nederland staat samen met Frankrijk, Ierland, Duitsland, en België bovenaan de lijst van EU-landen die flinke negatieve gevolgen zullen ondervinden van een 'harde' Brexit (zie Brakman et al. 2017). Een belangrijk gemis is dan ook een visie op hoe het aanstaande kabinet van plan is de schadelijke gevolgen van Brexit tegen te gaan. De aangekondigde intentie om nieuwe handelsakkoorden te sluiten is niet nieuw, maar in de context van Brexit allerm minst overtuigend. Partners met wie een verdrag wordt onderhandeld, zullen de Brexit-onderhandelingen af willen wachten om hun toegang tot het Verenigd Koninkrijk zo mogelijk via hun verdrag met de Europese Unie te regelen. De verwachting is dan ook dat de EU tot na Brexit geen nieuwe handelsverdragen zal sluiten.

De wereldeconomie trekt weliswaar aan, maar het herstel is broos en de politieke spanningen lijken toe te nemen (IMF 2017). Een sterk protectionistische Verenigde Staten hebben zich inmiddels teruggetrokken uit de Trans-Pacific Partnership (TPP), de Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)- onderhandelingen zijn inmiddels voorlopig stopgezet en de heronderhandelingen met betrekking tot het North American Free Trade Agreement (NAFTA) zijn momenteel in volle gang. Daarnaast zijn er de toenemende spanningen tussen Washington en Pyongyang die de stabiliteit van de mondiale geopolitieke en economische orde in gevaar brengen. Een lichtpuntje in het nieuwe regeerakkoord is dat er fors meer geïnvesteerd zal worden in diplomatieke betrekkingen en ontwikkelingssamenwerking om de positie van Nederland als handelsland en partner in internationale organisaties te versterken (zie ook Moons en Van Bergeijk 2016).

Echter, de weeffouten die scherp aan het licht kwamen gedurende de financiële crisis van 2007/8 zijn nog steeds niet naar tevredenheid opgelost, de bankenunie functioneert nog niet naar behoren (Italiaanse banken hadden onlangs nog staatssteun nodig om te overleven), en de weeffouten met betrekking tot de euro bestaan ook nog steeds. Met betrekking tot de euro, en dus de Economische en Monetaire Unie (EMU), vaart het nieuwe kabinet een voorzichtige koers die er vooral op gericht lijkt niet meer bevoegdheden en taken naar het Europese niveau te tillen. De volgende passage uit het regeerakkoord (p. 50) is in dit verband illustratief:

“Het gemeenschappelijk financieren van schulden van EU-lidstaten is ongewenst. De EU dient geen schuldengemeenschap te worden. Leidend voor het kabinet is

daarom dat er geen verdere stappen in de richting van een transferunie worden gezet, ook niet door het invoeren van (vormen van) Eurobonds. (...) Het kabinet is geen voorstander van een stabilisatiemechanisme (fiscal capacity) op EMU-niveau om de gevolgen van economische schokken op te vangen”.

Evenals de vorige kabinetten-Rutte, lijkt ook het nieuwe kabinet daarmee terug te deinzen voor de volgens veel economen onvermijdelijke conclusie dat de euro en daarmee de EMU op termijn alleen houdbaar is als er op Europees niveau meer aanpassingsmechanismen komen om de structurele verschillen tussen de economieën van de EMU-landen te compenseren (Brakman en Garretsen 2016).

4 Conclusie en een voorspelling

Meer aandacht voor middenklasse is een duidelijke stap in de goede richting. Deze groep heeft het zwaar en de gerichte aandacht van het kabinet voor deze groep is terecht. De vraag is of het nemen van voornamelijk belastingmaatregelen, waardoor het besteedbaar inkomen van het werkende deel van deze groep omhoog gaat, voldoende is. Dat is echter een conjunctureel antwoord ((netto-)inkomens omhoog voor burgers en bedrijven) op een structurele vraag (hoe om te gaan met globalisering en automatisering). De ontwikkelingen in de wereldeconomie zijn van fundamentele aard en vragen om meer dan een paar procent toename van het netto-inkomen in de komende vier jaar.

Een eenvoudig antwoord op globalisering en robotisering bestaat helaas niet, maar er zou in de huidige conjuncturele opleving meer aandacht mogen uitgaan naar de langetermijnontwikkelingen die ons te wachten staan en dus naar maatregelen die de economische structuur van ons land versterken. Op dat vlak heeft het regeerakkoord niet veel te bieden. De woorden over de verduurzaming van de economie klinken fraai, maar de daden zijn nog weinig concreet. De vraag waarom medio 2020 slimme en hoogopgeleide mensen en productieve, innovatieve bedrijven met veel groeipotentieel voor Nederland als vestigingsplaats zouden kiezen, komt helaas veel minder aan bod in het regeerakkoord dan de kortetermijninkomensplaatjes. Rutte III lijkt te kiezen (zie regeerakkoord, p. 33) voor de voortzetting van het topsectorenbeleid, maar dat is een keuze die vooral het gevestigde bedrijfsleven ondersteunt waar het maar de vraag is of dat de economische winnaars van morgen zullen zijn (Brakman en Garretsen 2012).

Al met al moet de conclusie helaas zijn dat Rutte III op de twee belangrijkste structurele uitdagingen die met globalisering op wereld- en EU-niveau samengaan – hoe te profiteren en hoe de aanpassingslasten het beste te verdelen – bovenal maar met één antwoord komt: de besteedbare inkomens voor de (meeste) burgers en bedrijven gaan omhoog. Dat laatste is op korte termijn prettig voor alle betrokkenen, maar op langere termijn niet afdoende. Globalisering vs Rutte III: 2-1 dus.

Auteurs

Steven Brakman (s.brakman@rug.nl) is hoogleraar Internationale Economie, Harry Garretsen (j.h.garretsen@rug.nl) is hoogleraar International Economics and Business en Tristan Kohl (t.kohl@rug.nl) is universitair docent, allen verbonden aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Rijksuniversiteit Groningen.

Literatuur

- Autor, D.H., D. Dorn en G.H. Hanson, 2016a, [The China Shock: Learning from Labor-Market Adjustment to Large Changes in Trade](#), *Annual Review of Economics*, vol. 8: 205-240.
- Autor, D.H., D. Dorn, G. Hanson en K. Majlesi, 2016b, [Importing Political Polarization? The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure](#), NBER Working Paper No. 22637.
- Berg, W. van den, en B. ter Weel, 2015, [Middensegment onder druk](#), CPB Policy Brief 2015/13, Den Haag.
- Brakman, S. en H. Garretsen, [Het misleidende denken in top- en flopsectoren](#), *Me Judice*, 4 december 2012.
- Brakman, S. en H. Garretsen, [De minister van financiën begrijpt het nog steeds niet](#), *Me Judice*, 18 oktober 2016.
- Brakman, S. en A. van Witteloostuijn, [Hoe gaat een nieuw kabinet de verliezers van globalisering meenemen?](#), *Me Judice*, 23 augustus 2017.
- Brakman, S., H. Garretsen en T. Kohl, 2017, [Consequences of Brexit and Options for a 'Global Britain'](#), CESifo Working Paper No. 6448, CESifo: Munich, zie ook <http://voxeu.org/article/options-global-britain-after-brexit>
- IMF, 2017, [World Economic Outlook – Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges](#), October, IMF: Washington, DC.
- Laméris, M., R. Jong-A-Pin en H. Garretsen, 2017, [Kiezersvoorkeuren: Links en rechts ingehaald](#), *Economisch Statistische Berichten*, vol. 4747: 140-143.
- Moons, S.J.V. en P.A.V. van Bergeijk, 2016, [Does Economic Diplomacy Work? A Meta-analysis of Its Impact on Trade and Investment](#), *The World Economy*, vol. 40(2): 336-368.